

# Χρήστος Νάσιος, Έκαρτ και Ζεν : Απόσπαση και κένωση

ΕΠΟΠΤΕΙΑ

Στοχασμός

<https://epopteia.gr/1464/christos-nasios-ekart-ke-zen-apospas/>



Ένα σημείο στο οποίο  
έστιασαν τό ενδιαφέρον τους τόσο οι  
σύγχρονοι φιλόσοφοι του Ζέν όσο και  
οι δυτικοί έρευνητές αφορά τις  
όμοιότητες ανάμεσα στη διδασκαλία του  
Έκαρτ για την ανάγκη πλήρους και τέλειας  
απόσπασης  
(Abgeschiedenheit) και στη ζενιστική διδασκαλία  
για την κένωση  
(śūnyatā), ή οποία έπιτυγχάνεται κυρίως  
μέσω της άσκησης του ζαζέν. Οι μεταξύ

τους αναλογίες είναι πράγματι  
έντυπωσιακές, καθώς όρισμένες φορές  
άκόμενη και λεκτικά φαίνονται σχεδόν  
ταυτόσημες.

Γιά τον Έκαρτ ή *άπόσπαση*  
έχει τό χαρακτήρα τής ολοκληρωτικής  
αποδέσμευσης τοῦ ἀνθρώπου ἀπό καθετί  
δημιουργημένο. Είναι μία έσωτερική,  
πνευματική κατάσταση κατά τήν όποία  
ζεϊ άπελευθερωμένος και άδέσμευτος  
ἀπό τά δημιουργημένα πράγματα, τίς  
«εϊκόνας» και τίς σκέψεις του πού  
ἀποτελοῦν τό μεγάλο έμπόδιο. Αυτό δέν  
σημαίνει τόν έξοβελισμό κάθε εϊκόνας  
ή σκέψης (τό όποιο είναι προφανώς  
άνεφικτο), αλλά τό νά μήν «κατέχεται»  
ἀπό αυτές.

Αντίστοιχα στό Ζέν ό  
άσκούμενος επιδίδεται στόν *άνευ*  
*άντικειμένου διαλογισμό*  
(*munen musō*)

και ή ούσιαστική επιδίωξή του πρέπει  
νά είναι ή επίτευξη τής μή σκέψης<sup>i</sup>.  
Αυτό αποτελεί και τή μεγάλη διαφορά  
τοῦ Ζέν ἀπό τά διάφορα ίνδουιστικά  
συστήματα διαλογισμού τά όποια  
έπικεντρώνονται στή βαθιά περισυλλογή  
και στόν έντατικό διαλογισμό πάνω σέ  
κάποια ιδέα ή σύμβολο<sup>ii</sup>.

Κατά τή διάρκεια τοῦ σιωπηλοῦ, καθιστοῦ  
διαλογισμού ζαζέν έπιζητεϊται ή  
πλήρης κάθαρση τοῦ νοῦ ἀπό κάθε σκέψη

καί ἀπό κάθε παράσταση. Κάθε ἰδέα, κάθε εἰκόνα, κάθε ἀναζήτηση καί ἐπιθυμία, ἀκόμη καί αὐτή ἡ ἐπιθυμία τῆς φώτισης, ὅλα πρέπει νά σβήσουν. Ὅπως στόν Ἑκαρτ, ἔτσι καί στή ζενιστική παράδοση ἐπισημαίνεται πῶς ἡ μή σκέψη δέν σημαίνει τήν ἀπουσία σκέψεων, ἀλλά τό νά παραμένει κανείς ἀνεπηρέαστος, ἐλεύθερος ἀπό τίς σκέψεις<sup>iii</sup>.

Στό σημεῖο αὐτό ὑπάρχει μία σημαντική διαφοροποίηση ἀνάμεσα στίς δύο μεγάλες σύγχρονες σχολές τοῦ Ζέν. Στή σχολή Ρινζάι, παράλληλα μέ τήν ἄσκηση τοῦ ζαζέν, ὁ δάσκαλος δίνει στό μαθητή ἕνα ἀπό τά αἰνιγματικά κοάν

πού πρέπει νά «λύσει»<sup>iv</sup>.

Κατά διαστήματα τό ζαζέν διακόπτεται καί ὁ ἐκπαιδευόμενος προσέρχεται γιά συνομιλία (sanzen) μέ τό δάσκαλο, ὁ ὁποῖος

ἐλέγχει τήν πρόοδό του<sup>v</sup>.

Στό γνωστό κοάν πού ἀποτελεῖται μόνο ἀπό τή λέξη *mu*

(μηδέν), ὁ μαθητής πρέπει νά ἐμβαθύνει σέ αὐτό μέ ὅλες τίς δυνάμεις τοῦ νοῦ, τῆς ψυχῆς καί τοῦ σώματος, ρυθμίζοντας κατάλληλα τήν ἀναπνοή καί τούς κτύπους τῆς καρδιάς του, μέ σκοπό τό ἀπόλυτο

μηδέν νά γίνει βίωμα καί ἐμπειρία<sup>vi</sup>.

Ἄντιθέτως στή λιγότερο γνωστή στή Δύση σχολή τοῦ Σότο Ζέν τά κοάν ἀπουσιάζουν τελείως, ὅπως καί κάθε θεωρητική ἀνάλυση. Τό ζαζέν δέν ἀποτελεῖ μέσο γιά τήν ἐπίτευξη τῆς φώτισης, ἀλλά ἡ σωστή

ἐξάσκησή του, τό νά κατορθώσεις νά  
κάθεσαι σιωπηλός, σέ πλήρη ψυχοσωματική  
ἐνότητα καί ἡρεμία, ἀποτελεῖ πραγμάτωση  
τοῦ ἀληθινοῦ ἑαυτοῦ, «τῆς φύσης τοῦ  
Βούδα» καί συνακόλουθα τήν πραγματική  
ἀπελευθέρωση ἀπό τή ζωή καί τό θάνατο<sup>vii</sup>.

Ὁ Ἴεκαρτ χρησιμοποιεῖ  
πολλές καί ἔντονες εἰκόνες γιά νά  
περιγράψει τήν κατάσταση τῆς  
Abgeschiedenheit, ὅπως ἔρημος,  
παρθενία,  
πνευματική πτωχεία  
κλπ. Σύμφωνα μέ μία δική του πολύ γνωστή  
φράση, κενός,  
«πτωχός εἶναι  
ὁποῖος δέν ἐπιθυμεῖ  
τίποτα καί δέν γνωρίζει τίποτα καί δέν  
ἔχει τίποτα»<sup>viii</sup>.

Ὅταν ὁ ἄνθρωπος κατορθώσει νά φθάσει  
σέ αὐτή τήν κατάσταση, τότε ἔχει νεκρώσει  
πλήρως τόν δημιουργημένο ἑαυτό του καί  
γιά αὐτό ὁ Ἴεκαρτ χαρακτηρίζει αὐτή  
τήν κατάσταση ὡς θάνατο  
τῆς ψυχῆς: «ὁ  
ἄνθρωπος πρέπει νά εἶναι νεκρός μέχρι  
τό βάθος, ἔτσι ὥστε νά μήν μᾶς ἀγγίζουν  
οὔτε χαρά οὔτε πόνος»<sup>ix</sup>.

Στό σημεῖο αὐτό ἡ ὁμοιότητα μέ τούς  
ζενιστές εἶναι ἐντυπωσιακή καθώς καί  
αὐτοί ὁμιλοῦν γιά τό «Μεγάλο  
θάνατο» πού πρέπει  
νά βιώσει ὁ ἀσκούμενος κατά τή διάρκεια  
τοῦ ζαζέν. Σκέψεις, συναισθήματα καί

ἐπιθυμίες, ὅλα πρέπει νά νεκρωθοῦν  
καί κάθε ἐγωιστική καί ἐγωκεντρική  
ἀντίληψη καί στάση τοῦ ἀτόμου πρέπει  
νά ἀφανισθεῖ. Γι' αὐτό, σύμφωνα μέ τόν  
Niklaus Brantschen, στήν αἴθουσα τοῦ ζαζέν  
ἀκούγεται συχνά ἡ φράση «έδῶ

δέν κοιμόμαστε, ἐδῶ πεθαίνουμε»<sup>x</sup>.

Ἡ ἄσκηση τοῦ ζαζέν ἀποτελεῖ ζήτημα  
ζωῆς καί θανάτου, εἶναι μία μονομαχία  
μέ ἀντίπαλο τόν ἑαυτό. Ὅπως ἀναφέρει  
χαρακτηριστικά ὁ Schürmann, στούς δασκάλους  
τοῦ Ζέν ἀρέσει νά τήν περιγράφουν ὡς  
μία μονομαχία μέχρι θανάτου, τό ζαζέν  
εἶναι μία πολεμική στάση μέ στόχο τή  
δολοφονία τοῦ ἐγώ<sup>xi</sup>.

Ὁ «Μεγάλος θάνατος» τῶν  
ζενιστῶν ἀφορᾷ τή βίωση τοῦ ἀπόλυτου  
μηδενός, τόσο τοῦ ἀτόμου ὅσο καί ὅλων  
τῶν πραγμάτων, ἐνῶ ἀρκετά ὅμοια ἤχοῦν  
καί τά λόγια τοῦ Ἴεκάρτ: «ἡ  
ἀπόσπαση πλησιάζει τόσο κοντά στό  
μηδέν, ὥστε μεταξύ τῆς τέλει ἀπόσπασης  
καί τοῦ μηδενός

δέν ὑπάρχει τίποτα»<sup>xii</sup>.

Ὡς ἀποτέλεσμα τοῦ θανάτου καί τῆς  
ἀναγέννησής του ὁ ἄνθρωπος κατακτᾷ  
τήν ἐλευθερία, ἡ ὁποία γιά τούς ζενιστές  
ἀφορᾷ τήν ἀπελευθέρωση ἀπό τόν κύκλο  
τῶν γεννήσεων καί θανάτων, ἐνῶ γιά τόν  
Ἴεκάρτ τήν ἐλευθερία πού προσφέρει ἡ  
ἐνότητα μέ τό θεό<sup>xiii</sup>.

Βεβαίως σέ όλους τούς  
τύπους μυστικισμού εἶναι δυνατόν νά  
εὐρεθοῦν ἀντίστοιχες διδασκαλίες  
ὅπως ἡ «κάθαρση» ἀπό ἐπιθυμίες, πάθη  
καί λογισμούς ἢ ἡ νέκρωση τοῦ ἐγώ μέ  
σκοπό τήν ἔνωση μέ τό θεῖο, τό ὁποῖο  
παραμένει πάντοτε ὁ στόχος  
καί τό ἐπίκεντρο κάθε εἴδους διαλογισμού.

Ἐπάρχει ὅμως κάτι βαθύτερο τό ὁποῖο  
κάνει τόν Ἔκαρτ καί τό Ζέν νά μοιάζουν  
μεταξύ τους καί νά διακρίνονται ἀπό  
τίς ὑπόλοιπες μυστικές παραδόσεις.  
Προχωροῦν ἕνα βῆμα περαιτέρω καθώς  
θεωροῦν ὅτι ἡ ἀποδέσμευση τοῦ ἀνθρώπου  
ἀπό καθετί τό δημιουργημένο δέν εἶναι  
πλήρης, ἂν δέν περιλαμβάνει ἀκόμη καί  
τό θεό! Γιά τόν Τανάμπε, ὁ θάνατος τῆς  
ψυχῆς στόν Ἔκαρτ, κατά τόν ὁποῖο ἡ  
ψυχή πεθαίνει γιά τόν ἑαυτό της καί γιά  
τό θεό, εἶναι ἀρκετά ὅμοιος μέ τό  
βουδιστικό «Μεγάλο θάνατο», ὅπου καί  
ἐκεῖ ἔχουμε τήν ἐγκατάλειψη, τόσο τοῦ

ἑαυτοῦ ὅσο καί τοῦ Βούδα<sup>xiv</sup>,  
ἀλλά καί γιά τόν Schürmann ἡ ἐγκατάλειψη  
τῆς μεταφυσικῆς ἀρχῆς ἀποτελεῖ τόν  
πυρήνα τῆς ἐμπειρίας στό ζαζέν καί στό  
μυστικισμό τοῦ Ἔκαρτ<sup>xv</sup>.

Γιά τό Γερμανό μυστικό, ἡ ὕστατη  
παραίτηση τοῦ ἀνθρώπου εἶναι «νά

ἐγκαταλείψει τό θεό γιά χάρη τοῦ θεοῦ»<sup>xvi</sup>,  
ὑπονοώντας ὅτι κάθε σκέψη, σύλληψη καί  
παράσταση περί θεοῦ εἶναι ἕνα δημιούργημα  
καί ὡς τέτοιες συσκοτίζουν τό νοῦ καί  
ἀποτελοῦν ἐμπόδιο γιά τήν ἐνότητα  
μαζί του. Ἀντίστοιχα στό Ζέν, μέσω τῆς

πρακτικῆς τοῦ ζαζέν, στόχος εἶναι ἡ ἀπελευθέρωση ἀπό κάθε σκέψη καί ἐπιθυμία, πρέπει νά ἐγκαταλειφθεῖ ἀκόμη καί τό ἀνώτατο ἰδανικό, ἡ πραγμάτωση τῆς φύσης τοῦ Βούδα, τίποτα τό ἱερό καί τό ἀνίερο δέν πρέπει νά παραμείνει<sup>xvii</sup>.

Οἱ παραπάνω ὁμοιότητες (θάνατος τῆς ψυχῆς / Μεγάλος θάνατος – ἐγκατάλειψη τοῦ θεοῦ / Βούδα) ἐπισημάνθηκαν ἀπό τούς σύγχρονους θεωρητικούς τοῦ Ζέν, τόν Τανάμπε, τό Νισιτάνι καί τόν Οὔέντα, ὅπως ἀναφέραμε καί στό προηγούμενο κεφάλαιο. Ἀξίζει ὅμως νά ἐπανέλθουμε στήν ἄποψη τοῦ Σουζούκι, ὁ ὁποῖος ὡς βαθύς γνώστης τοῦ Ζέν ἐπισημαίνει ὅτι στή βουδιστική παράδοση ἡ κένωση τοῦ ἀνθρώπου εἶναι πλήρης, ὅταν εἶναι κένωση ἀπό ὅλα τά «σύνθετα πράγματα» (skandha) καί ἀφορᾷ στήν ὄντολογική κατανόηση τῆς μηδαμινότητάς τους, ἐνῶ στόν Ἔκαρτ ἔχει ψυχολογική σημασία ὡς κένωση μέ σκοπό νά καταλάβει ὁ θεός τήν ψυχή χωρίς ἀντίσταση ἀπό τήν πλευρά τοῦ ἀτόμου<sup>xviii</sup>.

Ἄν καί ὁ Σουζούκι ὑπονοεῖ πώς ἡ ἀπόσπαση τοῦ Ἔκαρτ δέν εἶναι πλήρης σέ σύγκριση μέ τό βουδιστικό κενό, ὡστόσο ἀγγίζει τή μεγάλη καί οὐσιώδη μεταξύ τους διαφορά. Γιά τούς ζενιστές ἡ ἐμπειρία τῆς *śūnyatā* ἀφορᾷ περισσότερο στή βίωση τῆς ἀληθινῆς φύσης τῶν ὄντων ὡς ἀπολύτου μηδενός

(ὅπως καί στήν κατάργηση κάθε ἑτερότητας μεταξύ ὑποκειμένου καί ἀντικειμένου), ἐνῶ γιά τόν Ἔκαρτ ἡ μηδαμινότητα τῶν δημιουργημάτων θεωρεῖται δεδομένη καί ἡ ἀπόσπαση ἀποσκοπεῖ στή βίωση τῆς

τέλειας ἐνότητας μέ τό θεό<sup>xix</sup>.

Σχολιάζοντας τήν ἀνωτέρω θέση τοῦ Σουζούκι, ὁ R. Schürmann εὐστοχα σημειώνει ὅτι γιά τόν Ἔκαρτ ἡ ἀπόσπαση δέν ἔχει ἀπλῶς ψυχολογικό καί ἀσκητικό – ἠθικό χαρακτήρα, ἀλλά λαμβάνει ὄντολογική διάσταση, καθώς ὁ ἄνθρωπος καλεῖται νά ἀκολουθήσει τόν τρόπο

ὑπαρξης τοῦ θεοῦ<sup>xx</sup>.

Ἀπό τήν πλευρά του ὁ Dumoulin μέ ἀφορμή τίς ἀναφορές τοῦ Οὐέντα στό κενό τῶν βουδιστῶν καί στήν ἀπόσπαση παρατηρεῖ ὅτι τό κενό τοῦ Ζέν εἶναι κενό ἀπό καθετί καί δέν δέχεται τίποτε, ἐνῶ ἡ γιά τόν Ἔκαρτ ἡ ἀπόσπαση τῆς ἐρήμου εἶναι ἕνας τόπος ἀνοιχτός γιά τό θεό καί τή θεότητα<sup>xxi</sup>.

Χωρίς ἀμφιβολία ὑπάρχουν ἐντυπωσιακές ἀναλογίες μεταξύ τοῦ Ἔκαρτ καί τοῦ Ζέν στή δομή τῆς ἐμπειρίας, ὅσον ἀφορᾷ τήν ἀπόσπαση ἢ κένωση τοῦ ἀνθρώπου ἀπό τά δημιουργήματα, τή νέκρωση τοῦ ἐγώ καί τήν «ἐγκατάλειψη τοῦ θεοῦ». Ἐξίσου ἀδιαμφισβήτητη εἶναι καί ἡ μεγάλη διαφορά μεταξύ τους ὡς πρὸς τό περιεχόμενο. Στόν Ἔκαρτ ἡ κενή καί «ἐρημωμένη» ψυχή σηματοδοτεῖ μία ὄντολογική μεταβολή, ὁ ἄνθρωπος γίνεται ὅμοιος μέ τήν «ἐρημο» τῆς θεότητας καί ὁ θεός ἐνεργεῖ μέσα της ὅπως στό δικό του ἐσωτερικό, ὅπως ἐπίσης καί ὁ «θάνατος τῆς ψυχῆς» ἔχει σκοπό τήν ἐν θεῷ ἀναγέννηση καί αἰώνια ζωή της<sup>xxii</sup>. Στό Ζέν ἡ ὄντολογική μεταβολή ἔχει τελείως διαφορετικό περιεχόμενο.



Στή βίωση τοῦ κενοῦ καί τοῦ «Μεγάλου Θανάτου» δέν ὑπάρχει τίποτα τό θεῖο ἢ τό ἱερό· ὁ ἄνθρωπος θυσιάζει τό ἐμπειρικό ἐγώ γιά νά λυτρωθεῖ ἀπό τήν καταδυνάστευση τῆς ζωῆς καί τοῦ θανάτου. Μέσα στό δικό του μηδέν ἀνακαλύπτει τήν ἐνότητα μέ τό μηδέν ὄλων τῶν ὄντων καί ἡ δική του ἐσωτερική γαλήνη φέρει ὅλα τά ὄντα στήν ἴδια γαλήνη.

[i](#) Βλ. Yves Raguin, *Die Meditation ohne Gegenstand und ohne Gedanken oder die Rückkehr zur ursprünglichen Natur*, στό Günter Stachel (ἐκδ.), *Munen musō, ungegenständliche Meditation. Festschrift für Pater H. M. Enomiya-Lassale*, Mainz 1978, σ. 64.

[ii](#) D. T. Suzuki, *Die grosse Befreiung. Einführung in den Zen-Buddhismus*, Zürich 1969, σ. 133-134.

[iii](#) Βλ. Y. Raguin, ὁ.π., σ. 70, «Ὁ Χούι-νένγκ ἔδινε ἔμφαση στό γεγονός ὅτι ἡ μή-σκέψη δέν σημαίνει νά μή σκέπτεσαι, ἀλλά νά εἶσαι ἐλεύθερος ἀπέναντι σέ κάθε σκέψη». Βλ. ἐπίσης Hee-Sung Keel, *Meister Eckhart. An Asian Perspective*, Louvain 2007, σ. 175.

[iv](#) Alan W. Watts, *Ὁ Δρόμος τοῦ Ζέν*, μετάφρ. Μ. Βερέττας, Ἀθήνα 1988, σ. 217, «Ἡ συνεχιζόμενη πρακτική τοῦ ζα-ζέν προσφέρει πλέον στό μαθητή ἕναν καθαρό καί ἀτάραχο νοῦ, ὅπου μπορεῖ νά τοῦ πετάξει μέσα ἕνα κοάν, σάν νά εἶναι βότσαλο σέ μία λίμνη καί νά καθίσει νά παρατηρήσει τί θά κάνει ὁ νοῦς μέ αὐτό», (*The Way of Zen*, N.Y. 1989 (1957), σ. 167).

[v](#) Sanzen καί zazen ἔχουν τόν ἴδιο στόχο, τόν ἀφανισμό κάθε ἐγκεντρισμοῦ καί οἱ διάλογοι δασκάλου καί μαθητή ἀποσκοποῦν στήν κατάργηση τῆς διάκρισης μεταξύ τοῦ «ἐγώ» καί «ἐσύ» τῶν

συνομιλούντων καί στήν ανάδυση τοῦ ἀληθινοῦ ἑαυτοῦ, βλ. S. Ueda, Die Bewegung nach oben und die Bewegung nach unten, *Eranosjahrbuch* 1981, 50, σ. 243-245.

[vi](#) Βλ. Kakichi Kadowaki, Die Dynamik des „Nicht-Geistes“, στό G. Stachel (ἐκδ.), *Munen musō, ungegenständliche Meditation*, σ. 83.

[vii](#) Πρβλ. R. Schürmann, ὁ.π., σ. 1978, σ. 282-283, Hajime Nakamura, Zum Gegenstand der Meditation, στό H. Waldenfels/ Th. Immoos (ἐκδ.), *Fernöstliche Weisheit und christliche Glaube. Festgabe für H. Dumoulin*, σ. 104, S. Ueda, ὁ.π., σ. 229, Alan W. Watts, ὉΔρόμος τοῦ Ζέν, σ. 206-208, (*The Way of Zen*, σ. 158-159).

[viii](#) DW II, 488,5-6.

[ix](#) DW I, 135,4-5.

[x](#) N. Brantschen, Zazen und Christusnachfolge, στό G. Stachel (ἐκδ.), *Munen musō, ungegenständliche Meditation*, σ. 431.

[xi](#) R. Schürmann, ὁ.π., σ. 285.

[xii](#) DW V, 405,3-5.

[xiii](#) Πρβλ. A. Haas, Meister Eckhart als Gesprächspartner östlicher Religionen, στό *FZPhTh*,34, 1987, σ. 141.

[xiv](#) H. Tanabe, *Philosophy as Metanoetics*, σ. 186. Πρβλ. επίσης, Ji'un Kubota, *Zen und Meister Eckhart*, στο Peter Lengsfeld (έκδ.), *Mystik – Spiritualität der Zukunft*, Freiburg i. Br. 2005, σ. 100-101.

[xv](#) R. Schürmann, ό.π., σ. 283.

[xvi](#) DW I, 196, 6-7.

[xvii](#) Ό B. Welte, *Meister Eckhart. Gedanken zu seinen Gedanken*, Freiburg i. Br. 1992, σ. 106, συγκρίνει τή διδασκαλία τοῦ Έκαρτ γιά τήν έσωτερική κένωση – έρημία μέ μία από τίς πλέον γνωστές φράσεις τοῦ Μποντιντάρμα «άνοιχτή άπεραντοσύνη – τίποτε τό ιερό», όταν ρωτήθηκε γιά τό «νόημα τῆς ιερῆς αλήθειας» καί συμπεραίνει ότι οί έμπειρίες φαίνεται πώς εἶναι ανάλογες.

[xviii](#) D.T. Suzuki, *Mysticism. Christian and Buddhist*, σ. 14-15.

[xix](#) Πρβλ. Hee-Sung Keel, ό.π., σ. 192.

[xx](#) R. Schürmann, ό.π., σ. 219.

[xxi](#) H. Dumoulin, *Zen im 20. Jahrhundert*, München 1990, σ. 73.

[xxii](#) Πρβλ. N. Largier, *Meister Eckhart und der Osten. Zur Forschungsgeschichte*, *FZPhTh*, 34, 1987, σ. 126.